

TASAVVUFİ ŞİİRLERDE KULLANILAN SEMBOLİK İFADELERİN ANLAMLARI

a. En Önemli Vafımız: Müslüman Olmamız

Bismillahirrahmanirrahim.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ
وَمَنْ تَبِعَهُ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ أَمَّا بَعْدُ:

el-Hamdü li'l-lâhi rabbi'l-âlemîn. Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmaîn. Ve men tebiahû bi-ihsânin ilâ yevmi'd-din.

Emmâ ba'd.

Aziz ve muhterem kardeşlerim!

Çocuklara sorulan bir soru vardır; “En çok kimi seversin?” diye. Tabi çocuk daha bu sorunun cevabını verecek şuur yüksekliğinde değildir. Ama annesi babası ona bir şeyler öğretmek için bu soruyu sorarlar. “En çok kimi seversin?” derler ve ona; “En çok Allah’ı severim.” demesini öğretirler. Çünkü sevgilerin en önde geleni Allahu Teâlâ hazretlerini sevmektir. Biz

burada toplandık, oturduk, elimizde kâğıt kalem var. Size bazı şiirleri yazdırmayı düşündüğüm için bundan sonraki konuşmalarımız için de böyle olmasını temenni ederim. “Biraz yumuşak bir havada devam etsin. Sohbet ve muhabbet havası içinde devam etsin.” diye düşünüyorum. Bazı şiirler yazdırmayı tasarlıyorum.

Bizim en önemli vasfımız ne? Bizi buraya toplayan ne?

Bizim en önde gelen vasfımız müslüman olmamız. Türkiye içindeki 55 milyon insan arasında bizi farklı bir vasıf ile ortaya çıkaran müslüman olmamız, Müslümanlığı yaşamak istememiz ve hayatımızı müslüman olarak tanzim etmeyi arzu etmemiz. Ana toplayıcı vasfımız bu; parantezin dışındaki müşterek katsayımız, değerimiz bu. Parantezin içinde a, b, c olabiliriz ama dışındaki katsayımız, değerimiz, hepimiz için müşterek olan taraf bu. Önce müslüman olmamız meselesi.

İslâm ne demek?

b. İslam Allah'a Teslim Olmaktır

“Elhamdülillah müslümanız” diyoruz. “Müslüman olmak” diyoruz. İslâm, “selamet esenlik” mânasından çıkan bir kelime.

Eslime, yuslimü, İslâm mastarı. “Selamete doğru gitmek, kendisini selamete doğru sevk etmek” mânasına geliyor. Araplar’da *ef’al bâbı* “bir yöne yönelmek o tarafa doğru gitmek” mânasında kullanılan bir kalıptır.

Mesela *eş’eme* ne demektir?

Eş’eme, yüş’imü, iş’âm. “Şam’a doğru gitmek” demek.

Eymene ne demek? *Eymene, yûminü, îmân?* “Yemen’e doğru gitmek” demek.

Eslime de “selamete doğru gitmek, kendisini selamete doğru götürmek.” demek.

أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ

*Eslime vechehû li’l-lâh.*¹ “Kişinin kendi zâtını, kendisini Allah’a doğru götürmesi. Allah’a teslim etmesi.”²

“Teslim etmek” de o mânaya geliyor, aynı kökten geliyor. Yani biz kendimizi selamete götürme yoluna girmişiz, kendimizi Allah’a teslim etmişiz; ana vasfımız bu. Bu vasıf sadece bize ait değil. Bizden önceki büyüklerimize de ait. Hz. Âdem’e kadar, ilk insana ilk

¹ 2/Bakara, 112.

² 2/Bakara, 112; 4/Nisa, 125.

peygambere kadar. -*Aleyhimüssalevâtü ve't-teslîmât.* “Bütün peygamberlere *salât ü selâm* olsun.- ” Hepsinin genel vasfı İslâm'dır. Hepsi kendi şahıslarını Allah'a götürecektir yöne girmişlerdir, o yoldadırlar, kendilerini Allah'ın iradesine teslim etmişlerdir. Şahsî fikirlerinin, nefislerinin, akıllarının yönlendirmesinde değil de Allah'ın emrine itaat edip “Tamam ben kendimi O'na teslim ettim, ne derse onu yapacağım.” duygusuna gelmişlerdir.

İnsan kelimelerden, kelimelerin köklerinden başlarsa mânalarını daha derinden kavrayabilir. Bizim de ana yapımız bu. Biz de kendi arzumuzun peşinden gitmek istemiyoruz; Allah'ın arzusunu, emrini, buyruğunu yerine getirmek istiyoruz. Kendimizi selamete götürecektir yola girmişiz. Kendimizi Allah'a teslim etmişiz.

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ

Innî veccehtü vechiye li'l-lezî fetara's-semâvâti ve'l-ard. “Yeri göğü yaratan yaratıcıya zâtımı teslim eyledim.”

“Ona teslim oldum, ne derse onu yapacağım. Emrine âmâdeyim, emrine münkâdım.”

İnsanın ya Allah’ın sözünü dinlemesi durumu var ya da onun karşısında kendisinin sözünü dinlemesi var. Kendi sözü de Arapça “nefs” dediğimiz şey.

Mesela;

Câe Zeydün nefsehû. “Zeyd kendisi geldi.” “Bizzat” mânasına. Şimdi biz nefsimizin sözünü, fikrini, kanaatini, aklını, isteğini arzusunu değil de Allah’ın emrini buyruğunu tercih etmiş oluyoruz. Bu önemli bir şey. İbrahim *aleyhisselam* da öyle yapmıştı. İbrahim *aleyhisselam* hakkında da âyet-i kerîmede; “O da zâtını Allah’a teslim etmişti, İslâm olmuştu, o da müslümandı.”³ diye bildiriliyor. Onun tavrı da aynı tavidir. İçinin arzusunu değil de daima Allah’ın arzusunu tercih edermiş. Hz. İbrahim’in methedilen vasıflarından birisi bu. Methedilen çok vasıfları var ama ana vasfı bu.

³ 2/Bakara, 131. “Rabbi ona ‘(Hakk’a) teslim ol’ buyurduğunda o da: ‘Âlemlerin Rabbine teslim oldum.’ dedi.”

Bizim bu mânayı iyi kavramamız lazım. Kendi kendimizi dinlemiyoruz, Allah'ı dinliyoruz. Halbuki Batı medeniyetinde insanın kendisi, kendi şahsı, egosu merkezdir. Ego, nefis kelimesinin Batı dillerindeki tam karşılığıdır. Ego, ben, insanın kendi beni, egosu esastır. Kişinin şahsiyeti esastır. Kendi arzusunu yapabilmesi esastır. Hatta hürriyetler onun için lazımdır, her istediğini yapabilmelidir. Bütün bu hürriyetler oradan çıkmıştır. Biz onlarla daha bu temel noktadan farklıyız. “Ben kendi isteğimi yapmayacağım. Kendim isteklerimi aşacağım, kendimi yeneceğim, kendimi çiğneyip geçeceğim, Allah ne derse onu yapacağım.” diyoruz.

Bu çok önemli. Ve biz böyle dediğimiz zaman kendi kendimizle bir mücadele içine giriyoruz. Canım bir şey istiyor; yemek yemek istiyor, uyumak istiyor, kahveye gitmek istiyor, gezmek eğlenmek istiyor.

Canımız bir şey istiyor, bizi kim tutabilir?

Başımızda babamız varsa o tutar, amirimiz varsa o tutar; toplumda cezalar kanunlar varsa onlar tutar.

“Ben buradaki bütün camları kırmak istiyorum. Canım bu camları kırmak istiyor.”

İstiyor ama kıramazsın. Bu iş karakolda biter, mahkemede biter, hapse bile girersin. İnsana her istediğini yaptırmazlar. Demek ki toplum içinde de tam hürriyet yok. Toplum bir takım kurallar koymuş. İnsan onlara uymak zorunda kalıyor. Demek ki tam hudutsuz bir istek Batı'da da yok.

Mesela ben Almanya'da yaşadım. İçimizde bazı kardeşlerimiz uzun yıllar Almanya'da yaşadılar. Ben de altı aylık, yedi aylık devreler halinde yaşadım. Almanya'nın bende bıraktığı intiba; Almanya'nın korkunç bir gestapo⁴ devleti olmasıdır. Arabayı istediğin yere park edemezsin, istediğin işi yapamazsın. Oradan ceza yazılır buradan ceza yazılır. Otobanda duramazsın, geri gidemezsin. Şunu yapamazsın bunu yapamazsın! Eh be! İnsanın masaya bir yumruk vurup vazoları parçalayacağı geliyor. İsveç de öyledir. Batı bizim sandığımız gibi öyle Türkiye kadar hür değildir. Türkiye'nin çamurlu toprağı, kirlili ama hür bir havası vardır. Biz burada istediğimizi yapıyoruz; Batı'da

⁴ Gestapo, Almanya'da 1933 yıllarında devlet organı hâline gelen Nazi partisinin gizli polisi.

o kadar yaptırmazlar. Çünkü başka insanlar çok menfaatperesttir, kıyameti koparırlar.

Sen onun arabasını park ettiği yere arabayı park ettiğin zaman soluğu karakolda alırsın. Sen arabayı onun garajının önüne park ettiğin zaman arabanın yerinde yeller eser. Polis gelmiş, çekmiştir; şu kadar da ceza yemiştir. Menfaatlerden dolayı gelişmiş kuvvetli bir denge vardır.

Denge tabiatta da var, ona ne diyoruz? “Ekolojik denge” diyoruz. Orada da tabii kuvvetlerin birbirleriyle mücadelesinden oluşmuş bir denge var. “Ekoloji” diyoruz. “Bunu bozduğun zaman bazı zararlar çıkıyor.” diye de ilim adamları tespit etmişler.

Nefsiyle mücadele halinde olduğu için müslüman bir bakıma hür değildir. Fakat bu hür olmamak ve Allah’ın emrine tabi olmak daha başka bir hürriyettir. İnsan ya nefsinin emrinde olacak, nefsi ne buyurursa onu yapacak ki bu işin sonu ya karakolda ya hapiste ya kavgada ya çatışmada bitiyor. Çünkü sen nefsinin istediğini yapmak istediğin zaman nefsinin istediğini yapmak isteyen öteki kimselerle çatışıyorsun; bir mücadele oluyor. Bu iş de ya

karakolda ya hapiste ya mezarda bitiyor. Yani nefsinin sözünü tam dinleyemiyorsun.

İslâm tam dinlenemeyen bu nefse tabi olmayı reddetmiş. Nefsi zaten dinlemeyecek.

Allah'ın emrini dinleyecek. İnsan o zaman nefsin esaretinden kurtuluyor, nefse esir olmaktan kurtuluyor ve her şeyi bilen, her şeyi gören, her şeyi hikmetli yapan, her şeyin en güzelini yaratan Allah'a teslim olmuş ve O'nun iradesiyle hareket etmiş oluyor; güzelliklere, huzura, mutluluğa götüren asıl hürriyeti bulmuş oluyor. Onun için tasavvufta bu şekilde

nefsini yenebilmiş insanlara **أَحْرَارُ** *ahrâr* der-

ler. *Ahrâr* "hürler" demek. Mesela Ubeydullâh-ı Ahrâr.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî;

"Ey oğul! Bağlarını kopar ve hür ol! Daha ne zamana kadar altının gümüşün bağılısı, esiri olacaksın." diyor.⁵

Demek ki insan altına bağılı, gümüşe bağılı, paraya bağılı, menfaate bağılı. Memur amirinin

⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 2.

karşısında gık diyemiyor. Dükkân sahibi müşteriyi kandırmak için bin bir kılığa giriyor. Müşterinin hiçbir sözüne sert çıkamıyor. “Eh be! Ne yaparsan yap, gidersen git.” diyemiyor. İnsanlar birçok şeyin esiri. Kimisi kadının esiri oluyor, şiirlerde de yazıyorlar. Namık Kemal de hürriyetin esiri olmuş.

*Ne efsunkâr imişsin ah ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten.⁶*

“Ey güzel yüzlü hürriyet! Sen ne efsunkâr imişsin, büyüleyiciymişsin. Gerçi esaretten kurtulduk ama şimdi senin esirin olduk.”

O da güya hürriyete âşık olmuş. Herkes bir şeye esir. Kimisi kadına esir, kimisi nefesine esir. Daha fenası şeytana esir olan var. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de;

“Kopar bu bağları da hür ol ey oğul!” diyor.

Demek ki “bizim özlediğimiz mânada, mutlak mânada, damıtılmış, yüzde yüz hürriyet” diye bir şey yok. Ne Batı’da var ne Doğu’da var. Ne maddede var ne mânada var.

⁶ *Namık Kemal’in Şairliği ve Bütün Şiirleri* (haz. Önder Göçgün), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 10.

Ne dünyada var ne âhirette var. Bir bağımlılık var ama bu bağımlılığın güzelini bulmak lazım. Güzele bağlanmak lazım.

c. **Var Bir Vardır Ona Varmak Bu Kadardır**

Seversen bir güzel sev,

Çekme çirkin derdini der Anadolu türküsü.

Seversen bir güzel sev, güzel olanı sev. Necip Fazıl'ın bir şiiri hatırıma geliyor. “Bir güzel” sözünden hatırıma geliyor:

(Var) bir (var)dır

O'na varmak

*Bu kadardır!*⁷

“Allah'ın varlığını asıl varlık olarak kabul ettiğini” şairâne bir üslupla ifade ediyor. Ötekiler fânî, yok sayılır, bugün var yarın yok. “Fânî” Allah'ın varlığıyla var olan şeyler. Mümkînât. Bir varmış bir yokmuş gibi masal gibi bir şey.

(Var) bir vardır.

Var denilmeye, varlık sıfatına layık olan “(Var) bir var”dır. Bir tanedir, o da Allah, Vâcibü'l-vücûd olan Allah.

⁷ Çile, s. 30.

O'na varmak...

Bu kadardır!

Aslında güzel de bir tanedir. Aslolan O'na bağlanmaktır, aslolan O'nu sevmektir.

Onun için büyükler bu meseleyi derinine düşünmüşler. Onlar hayatın felsefesini biliyorlardı. Hayatın çirkinlikleri sadece bizim zamanımızda mevcut değil. Dünya üzerinden bir Yunan medeniyeti gelmiş geçmiş. Çirkinlikler o kadar eski. Yunan medeniyeti gibi şaraba bile tanrı bulan bir şapşal medeniyet; bir politeist, çok tanrılı putperest millet varken şerlerin kötülüklerin yeni olduğunu düşünmek çok yanlış olur. Eski Yunan'da ve Eski Roma'da şerlerin, çirkinliklerin, kötülüklerin her bir çeşidi var.

“Lezbiyen kelimesi nedir?” diye merak ettim. Allah Allah acaba neymiş? İlk kez karşılaştık. Bu muzır neşriyat boyuna makaleler yazıyor, resimler koyuyor. Bazı kadınların fotoğraflarını çekiyor, tanıtıyor, röportajlar yapıyor. Meğer Lezbiyen, Midilli adasında yaşayan bir Yunanlı şairmiş, bu ahlâksızlığıyla meşhurmuş, onun için bu ahlâksızlık onun ismine izafeten “lezbiyenlik” diye anılıyormuş.

Her türlü rezaleti yapabilirsin ama yakalanmazsan mahzuru yok.

“Atina ve Isparta” diye iki devlet varmış, mücadele edermiş. Hırsızlık yapmak ayıp değilmiş, yakalanmak ayıpmış. “Yakalanmamak şartıyla yapabildiğini yap” felsefesi var.

(Var) bir (var)dır

Güzel bir güzeldir, sevgi bir sevgidir. Bizim ecdadımız iyiyi kötüyü, kötülüklerin âlâsını, her çeşidini Yunan felsefesinden, Roma felsefesinden, eski insanlardan, İranlılar’dan Hintliler’den biliyorlardı. İncelemişler, diyorlar ki; Aslında aşk, sevgi, aşk-ı ilâhîdir. Asıl sevgi Allah’ı sevmektir. Her türlü güzelliği yaratan Allah. Her türlü kâmil sıfata sahip olan Allah. Her şeye gücü yeten Allah. Her işi hikmetli olan Allah. Her şeyi bilen Allah. Neresinden baksan güzel sıfatın zirvesi, en güzel tecellisi Allahu Teâlâ hazretlerinde. Onun için en güzel de Allah’tır. İnsan anlayabilirse, ulaşabilirse, görebilirse, müşahede edebilirse en güzeli de Allah’tır. Ve Allah sevgisi aşk-ı hakîkîdir.

Aşk kelimesi asıl olarak Arapça’sında esrelidir. “İşk”tır. Ama Türkçe’de aşk diye telaffuz ediliyor. İşk-ı hakîkîdir. Bu dünyadaki insanların çeşitli sevgileri aşk-ı mecâzîdir. Laf

olsun diye söylenmiş bir sevgidir; hakiki değildir, gelir geçer. Sevilen insan da sevilmeyle layık değildir, bir zaman sonra bakarsın nefret edersin.

Mesela şimdi millet para para diye çok peşinden koşuyor, arzuluyor ve istiyor. Neyzen Tefik bir şiirinde diyor ki;

*Kirli ellerde görünce paradan iğrendim.*⁸

Kimisi paradan iğreniyor, kimisi bir zaman geçiyor anlaşılarak beğenerek severek aldığı eşinden soğuyor. Kimisi bir zaman geliyor, elde etmek için her şeyini harcadığı şeylerin hiçliğini anlıyor, ondan vazgeçiyor. Bir zaman geliyor, hayatı da sevmemeye başlıyor.

Bir şair hatırlıyorum. Diyor ki;

Ve lekad seimtü mine'l-hayâti ve tûlihâ

Ve süâli hâze'n-nâsi: Keyfe Lebîdü?

“Şu hayattan, şu hayatın uzamasından ve insanların ‘nasılsın’ diye halimi hatırımlı sormalarından bıktım usandım.” diyor.

⁸ Bk. Yücebaş, *Neyzen Tefik Hayatı, Hatıraları, Şiirleri*, s. 186. Dörtlüğün tamamı şu şekildedir:

Câh ü mevkî, kârı çok oldu gözümde düşeli,

Bunların hiçliğini ben bilerek öğrendim.

Şimdi de kalmadı nakdin nazarımda kadri,

Kirli ellerde görünce paradan iğrendim.

156 yıl yaşamış, bıkmış. İnsan 60-70 yıl yaşarken pek anlamıyor da ondan sonra bıkabiliyor. Ben bu kulaklarımla duydum, rahmetli dedem de; “Allah’ım! Al artık şu canımı.” diye dua ederdi. Bir zaman geliyor, hayatın da tadı tuzu kalmayabiliyor. O halde aslolan Allahu Teâlâ hazretleridir.

d. Milk-i Bekadan Gelmişem Fani Cihanı Neylerem

“Onun için bu akşam beraberce bazı şiirleri meşk edelim. İlâhisini bestesini de okuyalım” diye düşünürken hatırıma geldi ki Yunus Emre’nin bir ilâhisi var, onu beraberce okuyalım. Burada her gün bir ilâhi okursak sekiz tane ilâhi eder. O da şu:

Milk-i bekâdan gelmişem.

Fânî cihanı neylerem.

Ben dost cemâlin görmüşem.

Hûr-i cinânı neylerem.

Vahdet meyinin cür’asın,

Ben dost elinden içmişim.

Hem dost kokusun kokmuşam.

Misk u reyhanı neylerem.

Şiirin çeşitli rivayetleri var. Ben bazı rivayetlerin arasında tercihler yaparak anlayabileceğiniz bir şekilde söylüyorum. İzahını da yapalım.

*Milk-i bekâdan gelmişem,
Fânî cihânı neylerem.*

Milk-i bekâ veya mülk-ü bekâ. Bütün varlıklar Allah'ın mülkü olduğundan, *bi-yedihi'l-mülk* ⁹ olduğundan, âlemler de Allah'ın mülkü olduğundan bir bekâ âlemi vardır, bir fânî âlem vardır. Bir bâkî yurt, ebedî yurt vardır. Bir de fânî yurt vardır. Fânî yurt, dünyadır. Fânî hayat, dünya hayatıdır. Bâkî hayat, âhîret hayatıdır, bâkî yurt âhîrettir. Âhîret, mülk-i bekâdır, bâkîlik mülküdür. İnsanoğlu oradan geldi. Allah bizi yarattı, dünyaya gönderdi. Bu dünya hayatı muvakkat, yine oraya gideceğiz. Yunus Emre bunu bilen bir insan. Bu şiiri yazan Yunus Emre diyor ki;

*Milk-i bekâdan gelmişem,
Fânî cihânı neylerem.*

“Ben asıl o bâkî olan diyardan, muvakkaten buraya gönderilmiş, gelmişim. Ben bu fânî dünyayı ne yapayım?”

⁹ 67/Mülk, 1.

Gözü burada değil. Aklı geldiği yerde, gideceği yerde, âhiret âleminde.

Ben dost cemâlin görmüşem.

Hûr-i cinânı neylerem.

“Ben oradayken dostun cemalini, güzelliğini, yüzünü görmüşüm. Hûr-i cinânı ne yapayım?”

Cinân “cennetler” demek. Cennetin çoğulu “cennât” veya “cinân” gelir. *Hûr*, “hûrîler” demek. O da çoğul bir kelime. *Hûr-i cinân*, “cennetlerin hûrîleri” demek. “Hûr” kelime olarak “ahver” kelimesinin çoğuludur. “Gözü son derece güzel; karası gayet güzel kara, akı gayet ak, iri gözlü, uzun kirpikli, güzel gözlü kimse” Erkek olunca “ahver” derler, kadın olunca “havrâu” derler. Çoğulu da “hûr” gelir. Gözlerinin güzelliğinden dolayı o ismi almışlar. Bazen bir varlığın önemli bir kısmı dolayısıyla o varlığın bütününe o isim verilir. *Hûr*, cennetteki o çok güzel gözlü cennet hatunları.

Aydan aydıındır yüzleri,

Şekerden tatlı sözleri,

Cennette hûrî kızları,

*Gezer Allah deyu deyu.*¹⁰

“Hûrî” kelimesi buradan çıkmış. O da onlardan birisi. *Sahabe, sahabi* dediğimiz gibi. *Hûr*, “hûr”den birisi.

*Ben dost cemalin görmüşüm,
Hûr-i cinânı neylerem.*

“Baki mülkтейken, oradayken, ezel bezminde Allah’ı görmüşüm.”

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ

*Elestü bi rabbiküm.*¹¹

diye Allahu Teâlâ hazretleri sorduğu zaman onlar da “evet Rabbimizsin” dedikleri zaman görüştüler. O bakımdan;

*Ben dost cemalin görmüşüm,
Hûr-i cinanı neylerem.*

Allah’ı gördükten sonra gerideki detayı teferruatı görür mü, düşünür mü?

“Sabahleyin teksir etsinler.” diye yazarken hatırıma geldi, belki de;

*Ben dost cemalin görürem,
Hûr-i cinânı neylerem.*

¹⁰ Bk. *Yûnus Emre Dîvânı*, IV, 167.

¹¹ 7/Araf, 172.

diyebilir. “İleride göreceğim onu, bana verilecek hûriler gerekmez.” demiş olabilir ama meşhur olan şekli;

*Ben dost cemalin görmüşem,
Hûr-i cinânı neylerem'dir.*

Tabi şiirin çok dörtlükleri var. Yalnız bestelerde, “Hepsi uzun boylu söylenince bıktırıcı olur.” diye söylemiyorlar. Bir, iki dörtlük niha-yet üç dörtlük şeklinde okuyup kısa kesiyorlar. Bir de şiirin formu olduğu gibi mûsikî makamlarının da formları var. Bir makam bir yerden başlıyor, bazı notalarda geziniyor sonra bir noktaya çıkıyor ondan sonra bir yerde karar kı-lıyor. Bu kompozisyonun tamam olacağı kadar bir mesafede bestekâr bestesini icra ediyor. Ondan sonrası keyfine kalmış. İstersen, şiirin tamamını biliyorsan bu minval üzere aşağı ka-dar okursun ama o iki tanesi üzerinde sanatını uygulamış oluyor.

*Mülk-i bekâdan gelmişem,
Fânî cihanı neylerem.
Ben dost cemalin görmüşem,
Hûr-i cinânı neylerem.*

Burada şiirin kafiyesi hangi kelimedede?

“Gelmişem” değil. Onlar redif. Tekrar edilen şeylere “redif” denir. Cihânı, cinânı kelimeleri kafiye.

Mülk-i bekâdan gelmişem

Fânî cihânı neylerem.

Neylerem redif, kafiye “fânî cihânı.” On-
dan sonra;

Ben dost cemalin görmüşem,

“Hûr-i cinânı” neylerem.

Cennetin hûrilerini ne yapayım? “Cihânı, cinânı” bunlar kafiye. “Neylerem”ler redif. Şi-
irde tekrar edilen kelimelere “redif” denili-
yor. Kafiye bulmak için o redifin daha önce-
sine gelmek lazım. Redif bazen bir kelime
olur, bazen iki kelime olur, üç kelime olur. Ka-
fiyeyi başa doğru atar atar, bazen ilk kelimeye
kadar gelebilir.

e. Tasavvufi Şiirlerde Sembolik İfadeler

Vahdet meyinin cür’asın.

Ben dost elinden içmişem.

Hem dost kokusun kokmuşam (veya duy-
muşam veya almışam çeşitli şekillerde söyle-
niyor.)

*Misk ü reyhânı neylerem.*¹²

Kafiye “reyhanı.” “Misk ü reyhânı neylerem.” Bir rivayeti daha var; “misk ü hotanı neylerem.” Hotan, Doğu Türkistan’da bir ilin adıdır; misk üreten bir ildir. Misk ü hotanı neylerem:

“Asıl halis miskin üretildiği Hotan’dan gelen miski ne yapayım? Sahtesi değil hakikisi bile olsa Hotan miski bile olsa onu ben ne yapayım? Bir kere ben dostun kokusunu duymuşum; o dostun kokusunu duymuş olan dimağım artık en halis misk bile gelse onu ne yapsın? İstemem.”

İlk mısraların mânasını da söyleyelim.

Vahdet meyinin cür’asın,

Ben dost elinden içmişem,

Hem dost kokusun kokmuşam,

Misk ü reyhânı neylerem, misk ü Hotan’ı neylerem.

“Vahdet meyinin cür’asın.” Cür’asın, “cür’asını” demek. Eski şairler bazen böyle “ı” harfini düşürür. “Vahdet meyinin cür’asını, ben dostun elinden içmişim.” demek. Ama “vahdet meyinin cür’asın” diyor. Bu o zaman

¹² Bk. *Yûnus Emre Dîvânı*, IV, 120.

kullanılan bir şey. Bir de şiirin hecelerinin belli sayıda olması lazım. “Vahdet meyinin cür’asın, ben dost elinden içmişem.” Belli bir kalıp var; hece vezni. “Onun dışına taşmasın.” diye o heceyi söylemiyor. Gerekseydi söylerdi. Vezin gerektirseydi, yer olsaydı o zaman söylerdi. Vahdet, “birlik” demek. Mey de “içki” demek. Vahdet meyi, “birlik şarabı, birlik içkisi.” “Birlik şarabını ben dostun elinden içmişim. Dostum getirmiş ‘iç bu şarabı’ demiş, ben içmişim. Vahdet meyinin şarabını ben dost elinden içmişim.”

*Hem dost kokusun kokmuşum,
Misk ü reyhanı neylerem.*

Vahdet şarabını dostun elinden içmiş. Bizim tasavvuf şairleri hayattan misaller alırlar ama onu sembolik olarak kullanırlar, gerçek mânasıyla kullanmazlar. Bu şairlerin bu şiirleri yazdıkları zamanın insanları ne yapıyor? Eğlenmek istedikleri zaman içkiyi alıyor, yanına kadehi alıyor, kıra bayıra çayıra çıkıyor. Hele bahar mevsimi gelsin, hele kuşlar ötmeye başlasın, hele güller açılsın, çayır çimen, güzlâr, bağ bahçe çiçeklensin. O zaman gelsin sazlar,

gelsin içkiler; eğleniyorlar. O zamanın insanları böyle. Dinden, imandan nasibi eksik olanlar böyle. Nedim'in de şiirlerinden biliyoruz:

Geh gidip havuz kenarında hırâmân olalım.

Geh gelip kasr-ı cinân seyrine hayrân olalım.

Gah şarkı okuyup gah gazelhân olalım.

Gidelim serv-i revânım yürü Sâdâbâd'a.

O zaman mesire yeri "Sâdâbâd" imiş. Şimdiki Haliç'in sahilleri çok güzelmiş. Körfez; rüzgâr esmiyor, her taraf bağ bahçe.

Geh gidip havuz kenarında hırâmân olalım.

Bazen havuz kenarında dolaşalım. *Hırâmân olmak*, "salına salına dolaşmak" demek.

Geh gelip kasr-ı cinân seyrine hayrân olalım.

Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, orada *kasr-ı cinân* denilen bir güzel kasır yaptırmış, şahane boyalı. "Onu seyredip hayranlık duyalım."

Gah şarkı okuyup gah gazelhân olalım.

Bazen şarkı okuyalım, tutturalım bazen de gazel okuyalım. Birisi gazel atacak, diğerleri

de dinleyecekler. Sâkîler o erguvan renkli şarabı getirsin, sunsunlar. Renginin güzelliği de kadehten görünüşü de edebiyata girmiş.

Bunları biliyor. Bu ayyaşların, sarhoşların, gazelhanların hayatını nasıl geçirdiğini, bağda bahçede neler yaptıklarını millet biliyor. Bizim mutasavvıflar da büyüklerimiz de biliyor.

Ankara'ya doğru giderken Gerede'yi geçiyorsunuz, Kızılcahamam'a yaklaşıyorsunuz, "Azap deresi" diye yazıyorlar. "Azap deresi" değil, "orada azap oluyor, işkence oluyor" mânasına değil. A'zeb, "bekâr" demek, A'zeb deresi, "bekâr deresi" demek. Kızılcahamam'dan biraz uzakça bir yer. O zamanın *muhtesibi*, "belediyenin zabıta memuru" demek. Elinde kamçı sopa dolaşır. Kusurlu bir şey gördü mü kafasına vurur, içeriye alır. Bekirağa bölüğünde anasından emdiği süt burnundan getirilir. Belasını bulur, cezasını çeker. İçki içene tâzir cezası vardır. Tâzir, "meydan dayığı" demek. Âzâsı açılacak, belli bir ölçüde değnek kaldırılacak, vurulacak. Bir tane daha, bir tane daha. "Bu işi bir daha yapmayın." diye meydan dayığı yiyecek. Tabi o zaman bekârlar, Kızılcahamam'da içkisini içemeyen,

polisin, muhtesibin copundan sopasından korkan kimseler polisten uzak, büyüklerin aksakallı, nuranî mübareklerin göremeyeceği yerlere kaçarlar. Derenin içlerine, biraz şehirden kenara, uzağa giderler. Orada sazları çalarlar, içkileri içerler. Onun için “bekâr deresi” derler. Çengi oynattıkları, içki içtikleri yerlere “bekâr deresi” derler.

Mutasavvıflar bunları biliyor; insanoğlu her devirde aynı insan. Nefsi var, şeytan var, dünya var; keyif, zevk, eğlence var; nefsinin arzuları emirleri var. Bu nefs-i emmâre insana kötülüğü emreder, eğlenceyi emreder. Bunu biliyorlar.

“Vahdet meyinin cür’asın, ben dost elinden içmişem.” diyor. Zamanındaki insanlara şöyle diyor: “Be hey cahiller, zavallılar, gafililer! Allah sizi ıslah eylesin. Bu dünya şarabı içilir mi, bu haram olan içki içilir mi? Bu içki içilir de Allah’a âsî olunur mu? Ne biçim bir iş yapıyorsunuz? Böyle yapmayın. Vahdet şarabını dostun elinden için.” Dost Allah. Hakiki dost kimdi, sevilecek kimdi? Allah’tı. Vahdet şarabı nedir? Allah’ın birliği fikri. Allah’ın varlığını birliğini anlamak. Tabi insan Allah’ın vahdaniyetini birliğini anladığı zaman hakiki mü’min

olduğu zaman ve Allah'ı tanıdığı zaman ne oluyor? Mest oluyor. “Mest olmak” ne demek? “Sarhoş olmak” demek.

Dünya ehli şaraptan sarhoş oluyor, âhiret ehli mârifetullah'tan sarhoş oluyor. Dünya ehli şarabı içip keyif buluyor, âhiret ehli Allah'ı bulup keyif buluyor. Allah'a erip keyif buluyor, Allah'ı tanıyıp o lezzetten mest oluyor. Onun için şair; “Vahdet şarabını ben dost elinden içmişim. Dostun kokusunu duymuşum; bir kere o nadide, o şahane, o mübarek koku burnuma gelmiş. Ben artık misk ü reyhanı neylerim?” diyor.

Yunus Emre vahdeti, birliği, tevhidi, *lâ ilâhe illallâh*'ı çok derinden kavramış bir kimse. Mest olmuş bir kimse. Bu varlığın “Allah'ın varlığı” olduğunun bilincinde.

(Var) bir (var)dır

O'na varmak

Bu kadardır!

Bunu o kadar iyi kavramış ki nereye baksa Allah'ı görüyor. Işıktaki Allah'ı görüyor, zulmette Allah'ı görüyor, çiçekte Allah'ı görüyor. Çiçekle konuşuyor, biliyoruz, şahidimiz var:

“Sordum sarı çiçeğe, neden boynun eğridir?”

“Boynumun eğriliğine bakma, özüm Hakk’a doğrudur.”

“Niye benzin sarıdır?”

“Ölüm var da ondan sarardım soldum.” diyor.¹³

“Senin anan baban kim?” diyor, şeceresini soruyor.

“Nerelisin, ne haber, anan baban kim?”

“Annem babam topraktır.”

“Evlat kardeş var mı?”

“Var. Yapraktır.”

Çiçekle konuşuyor, değirmenle konuşuyor, dertli dolapla konuşuyor.

“Dolap niçin inilersin?”

Bostan dolabı gacır gucur dönüyor. Kovalar kuyunun içine dalıyor, öbür taraftan suyu çıkarıyor, kanala döküyor. Gacır gucur sesler çıkarıyor, Yunus o sesleri anlıyor. Dertli dolap;

“Derdim var da ondan inilerim.” diyor.¹⁴

“Derdin nedir?” diyor, derdini anlıyor. Etrafa baktığı zaman Yunus’un gördüğü her şey Allah’ın tecellisi, Allah’ın varlığı birliği. Onun

¹³ *Yûnus Emre Dîvânı*, IV, 59-60.

¹⁴ *Yûnus Emre Dîvânı*, IV, 130.

için Yunus kendisine “esrük” veya “esrik” diyor.

Ne demek?

“Sarhoş” demek. Esrimek, “sarhoş olmak” demek. Sarhoş; aşkın şarabından içip esrimiş, esrük olmuş, sarhoş olmuş. Nereye baksa onu görüyor. Muazzam bir vahdaniyet fikri içinde. Allah’ın varlığını birliğini idrak, tefekkür içinde erimiş; gözü başka bir şeyi görmüyor.

“Sen ne istiyorsun?”

“Çokomilk.”

Böyle bir ilan vardı;

“Sen başka bir şey bilmez misin, başka bir şey düşünmez misin?”

“Aklımdan hiç çıkmıyor ki” diyor.

Çok güzel bir ilan, hoşuma gidiyor. Tombul bir adam tatlı tatlı tebessüm ediyor; “Aklımdan hiç çıkmıyor ki” diyor.

f. Tasavvufu Bilmeyen, Yaşamayan Kişiler Edebiyatçı Bile Olsa Tasavvufi Şiirleri Anlayamaz

Allah da Yunus’un aklından hiç çıkmıyor. O çokomilki unutamıyor, Yunus da Allah’ı unutamıyor. Nereye baksa Allahu Teâlâ hazretlerini görüyor. Ben onun için erbâb-ı tasavvufa dil uzatanlara gülüyorum; tasavvufu bilmiyor,

İslâm'ı bilmiyor, İslâm'ın zevkine âşina değil. Tasavvuf büyüklerinin hayatından haberdar değil, duygularını kavramış değil. Kavrayamaz. Çünkü bilmeyen kavrayamaz. Maraş'ın dondurmasını Maraş'ta yemeyen onun ne güzel bir lezzeti olduğunu anlayamaz. Neden? Adamlar Maraş'ta dondurmayı koyun(keçi) sütünden yapıyorlar. Ne suyu var ne hilesi ne kattığı. Ondan sonra dondurmayı getiriyor; kocaman bembeyaz bir sarkıt halinde dükkânın önüne asıyor. Eline alıyorsun, erimiyor. Ağzına alıyorsun ağzında duruyor, çiğniyorsun. Maraş dondurmasını yemeyen anlayamaz. Kalkın Maraş'a gidelim. Başka çare yok. Yani tatmayan bilmez.

Edebiyat kitaplarında edebiyatçılar tasavvufтан bahseder. Türk edebiyatını anlatacak; “Türk edebiyatı üçe bölünür; Halk edebiyatı, divan edebiyatı, tasavvuf edebiyatı” diyecek. Halk edebiyatından seve seve misal verir. O sazlı olduğu için herkesin hoşuna gidiyor. Bilhassa Alevîler o tarafta olduğu için. Oradan da biraz onların keyfine uygun.

Divan edebiyatı hoşlarına gidiyor. Çünkü gazel var, meyhane var, içki var..

Sun sagarı sâki bana mestâne desinler

Uslanmadı gitti gör o divâne desinler
Esti nesim-i nev bahâr açıldı güller subh-
dem

“Açsın bizim de gönlümüz sâkî, sun cam-
ı cem.” Hoşlarına gidiyor. Edebiyat içkili oldu
mu hoşlarına gidiyor. Divan edebiyatını anla-
tırlar. Halk edebiyatı da hoşlarına gidiyor.
Adam namaz kılmaz, oruç tutmaz; elinde saz,
gezer.

“Bu saz İslâm’da var mı yok mu? Sen bunu
böyle kullanıyorsun?” deyince;

“İçinde mi dışında mı püskülünün ucunda
mı, şeytan bunun neresinde?” diye alay eder.
“Kadı gibi haram yemez, şeytan bunun nere-
sinde?” der, onlar hoşuna gidiyor.¹⁵

Tasavvuf şiirinden de bahsetmesi lazım.
Ondan da bahsediyor ama o tarakta bezi olma-
yan bir insan olarak o kadar berbat bahsediyor
ki mahvediyor. Tasavvufu ne anlaması müm-
kün ne anlatması mümkün çünkü yaşamayan
bilmez, anlayamaz, anlatamaz. Mesela bazı

¹⁵ *Bolulu Dertli Divanı* (haz. Haşim Nezihî Okay), İstanbul Maarif Ki-
taphanesi ve Matbaası, İstanbul 1954, s. 17-18.

şeyler var; meşhur bir edebiyatçı da ondan anlayamaz. Geçenlerde Üsküdar'daki bazı dernekler vakıflar bizim Asfa'da konferans istemişti. Yunus'la ilgili bir konferans verdik. Ben iddia ediyorum, Yunus'u çok kimse anlamamıştır. *Yunus Divanı*'nı neşreden, *Yunus Divanı*'nın açıklamasını yapan kimselerin bile çoğu Yunus'u anlamamıştır. Misaller gösterebilirim.

Birisi Süleyman Çelebi'nin mevlidi üzerinde doktora yapmış; iyi bir insan, Allah selamet versin, sevgim hürmetim var. Ben fakültede hocayım, kitabını bana gönderdiler; “Bunun hakkında bir rapor yaz.” dediler. Oturdum üç sayfalık bir rapor yazdım. “Güzel hazırlamış ama tezinin şuraları fazla, tekrar.” dedim. Tez bu kadar olmaz.

İngiliz'in birisi ötekisine uzun bir mektup yazmış. Özür dilemiş, “kusura bakma, vaktim azdı mektubu uzun yazdım” demiş. Yanlış duymadınız. Çünkü kısa ve özlü yazmak için düşünmek lazım. Onun için de zaman lazım.

Bu kadar tez olmaz. Bu kadar tez, insanın tezi anlamadığına işarettir. Tez az olur. Einstein'ın *İzafiyet Teorisi* bir fasikülmüş. İnsan

konsantre etmesini bilmeli, fazlalığını atabil-meli. “Şurasını anlamamış, burasını anlamamış” diye yazdım. Diyanet İşleri Başkanlığı kitabı basabilmek için benden rapor istemişti. Ben de; “Şu şartlarla basılır.” dedim. Raporu müellife göndermişler. Müellif bana dehşetli kızmış. “Vay ben bu konuda doktora yapmışım da, bu şahıs bana nasıl anlamadığımı söyler?” demiş. Tabi sonra tanıştık görüştük; o bizi tanıdı biz onu tanıdık. Aramız düzeldi. Neticede Diyanet İşleri Başkanlığı aramızı bozamadı. Ama Süleyman Çelebi’nin beyitlerini anlayamamış.

Faruk Kadri Timurtaş, edebiyatçıdır. Bir makalesinde; “Ben bu ‘hırsız’ kelimesinin etimolojisini çıkaramadım, anlayamadım.” diyor. Faruk Kadri Timurtaş dilcidir. Rahmetli bizim Barbaros Muhallebicisi’nin karşısında otururdu. Arada bizim camiye de gelirdi. Tanıdığımız bir kimseydi, Allah rahmet eylesin. Hır, hırlı, hırsız. Çok basit. “Hayr” kelimesi İran’da “hır” okunur. Hırlı, “hayırlı” demek, hırsız “hayırsız” demek. Bu adam “hırsız” çıktı, aslında “hayırsız çıktı” demek. Yani

“sarık çalan kimse” mânasına “hayırsız” kelimesini kullanmışlar. Bizim ecdadımızın isimlendirmesi böyle.

Mesela -çok afedersiniz-, “yüz numaraya çıktı” diyoruz. Ne demek? Doksan dokuzdan yüz numaraya mı? Yüz rakamıyla ne ilgisi var? Bu başka bir mâna. Eskiler “helaya gitmek” demişler. Hela ne demek? “Boşluk, tenhalık” demek. “Tenha yere gitti” diyor. Abdest bozmaya gitti.” diyor. Abdest aslında namaz kılmak için alınan bir şey. Oraya gittiği zaman bu bozulduğundan “Abdest bozmaya gitti.” demişler. Kibarca söylemişler.

Profesör ama *hırsız* kelimesinin etimolojisini düşünememiş, tartamamış. İnsan bazen düşünemiyor da sonra aklına geliyor. Kelimeler üzerinde düşünürken benim aklıma da bazen enteresan şeyler geliyor. “Su uyur, düşman uyumaz.” Su mu uyuyan? “Su uyur düşman uyumaz.” Su uyuyor mu? Su uyur düşman uyumaz sözünün mânası ne? Su bazen durgun olur, hiç rüzgâr esmez, dal kıpırdamaz. Ama buradaki “su” değil, “sû” yani eski Türkçe’de “Asker.” “Sû uyur, senin askerin ey komutan! Savaşa gittiğin zaman ordugâhta çadırda horul horul uyuma, nöbetçi koy. Uyanık ol. Sû uyur,

düşman uyumaz.” Düşman insanın gafil zamanını arar. Dağın arkasına saklanır, senin uyuma zamanını kollar saldırır, baskın yapar. Sû uyur ama düşman uyumaz; “Aman komutan! Tedbirini al.” demek.

Su’nun “su” olmayıp da “sû” olduğunu anlayınca mâna canlanıyor. Ama su dersin “Bu suyun gözü neresi, uyuması ne zaman? Saat dokuzda mı uyur, altı da mı kalkar?” Tabi insan meseleyi anlayamıyor.

Yunus’u herkes anlayamıyor, anlatamıyor. Neden? Yunus gibi yaşamayan Yunus’un duygularını nasıl anlarsın? Yunus’u anlamak için mu-tasavvıf olmak lazım. Yunus’u anlamak için Yunus’un bildiği ilimleri öğrenmek lazım. Kur’an’ı, hadisi bilmek lazım, İslâm kültürüne âşinâ olmak lazım, Türkçe’yi iyi bilmek lazım, dervişliği bilmek lazım. Dervişliğin içine girmek lazım. Tekkeye hizmet etmiş olması lazım ki Yunus’u anlayabilsin. Ondan sonra anlamayanlar “ben edebiyatçuyum” diye çıkıyor Yunus’u anlatmaya kalkıyor, hata ediyor. Yanlış şeyler söylüyorlar.

g. İlim ve İrfan Olmadan Olmaz

Kalkmış birisi diyor ki; “Tasavvuf ayrı bir dindir.” Hayır, hâşâ, sümme hâşâ! Öyle şey olur mu? Tasavvuf İslâm’ın özüdür, kendisidir, aslıdır, anlamıdır, mahiyetidir, ruhudur, canıdır. “Tasavvuf başka bir şey” diyor. Hiç anlamamış. Anlamaz. Sonra “mutasavvıflar birliği anlamaz” diyor. Sen mutasavvıfların anladığı kadar birliğin onda birini anlasan mest olursun. Mutasavvıf birliği öyle bir anlıyor ki mest oluyor. Vahdet meyinin şarabını bir içmiş ki mest geziyor. İnsan ondan sonra sanatkâr oluyor. İnsan kuru kuruya Yunus olmaz, Mevlânâ olmaz, Eşrefoğlu Rûmî olmaz, İsmail Hakkı olmaz.

İlim kan nebrat bîvâsîta

Bu ne çâret nemşurei bîmâşîta.

“İlim, Allah’tan insanın gönlüne vasıtasız olarak güldür güldür aka aka gelmezse devam etmez. Gelinin yüzüne sürdükleri allıklar boyalar gibi yıkandığı zaman akar gider.”¹⁶ Gelin, anasından babasından ayrıldığı için ağlar. Yanağındaki allıklar gözyaşıyla bozular. Kudretten allıklı olsaydı ağladığı zaman tesir eder

¹⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 276.

miydi? İlim asli olarak gelirse, kökünden gelirse, kökü sende olursa, devamı olursa çamura düşmekle cevher kıymetten sakıt olmaz. Elmas yüzük yere düşer yine elmas yüzüktür. Altın para yere düşer yine altındır. Ama “kalp” olursa yemyeşil olur. Bakır varsa, bakırsa, mangırsa o zaman yemyeşil olur. İlk rengi kalmaz. İmalden çıktığı zaman pırıl pırıldır; toprağın altından çıktığı zaman kapkaradır, yemyeşildir. Neden? Halis olmadığı için, soylu olmadığı için.

İlim de Allah’tan vasıtasız gelmeyince, o coşkunluk ana kaynaktan gelmeyince insan lafla sanatkâr olmaz. Niye yedi asırda kolay kolay Yunus gibisi çıkmıyor? Mevlânâ gibisi gelmiyor? Niye o kadar büyük kimse gelmiyor? Bakın Necip Fazıl bile Abdülhakim-i Arvâsî Efendi’ye intisap etmiştir de ondan coşkundur. İnsanların ruhunu besleyen gıda olmazsa insanın ruhu cılız kalır. İnsanın ruhunu besleyen de ilimdir, imandır ve irfandır. İrfan ne demek? Mârifetullah demek. İrfan mârifet kelimesinin synonym’idir, eş anlamlısıdır, mürâdifidir. Aynıdır, aynı mânaya gelir. Mârifet eşit irfan. İnsan irfana sahip olmayınca olmaz.

İşte Yunus Emre o coşkunluğu, o hayatı yaşadığıktan sonra buldu da o sözleri öyle söyledi. O hayatı yaşamayan o sözleri anlayamaz. Frekanslar eşit olmayınca olmaz. Vericinin frekansında olmayan alıcı, vericinin sinyallerini alamaz. Frekanslar aynı olacak ki öbür taraftaki cihaz tarafından alınabilsin. O bakımdan anlayamıyorlar. Ayeti Kerimede bildirilen bir taksimat var. Minküm men yürîdü'dd-ünyâ ve minküm men yürîdü'l-âhireh. Uhud harbi esnasında mücahitler harbe katıldı ama bir kısmı Resûlullah'a itaat arzusuyla “şehit olalım, yüksek mertebeye nail olalım, Allah'ın rızasını kazanalım” diye savaşa katıldı. Bir kısmı da “para pul sahibi olalım, ganimete iştirak etmiş olalım. Ganimetten biz de paralar alalım, pay alalım” diye eski Arap zihniyetiyle, savaşlara katılıp taksimattan hisse almak gayesiyle. Cihadı dünyayı isteyerek dünyalık düşüncesiyle katılan insanın sevabı olmaz. Neden?

Çünkü onun niyeti hâlis değildir. Niyeti dünyadır. Mahrum olur. Sevap alamaz. Niyeti âhiret olan sevap olur.

h. Tasavvufta Bizzat Mevla'yı İsteyen Bir Zümre

Yalnız tasavvufta bir zümre daha var; o da hadîs-i şerîflere dayanıyor: Bizzat Mevlayı istemek. Dünyayı da istemiyor âhireti de düşünmüyor. Sırf Allahu Teâlâ hazretlerini istiyor. Âyet-i kerîmede böyle bir takım kişilerden bahsediliyor. Mesela Kehf sûresinde;

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ
وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ
تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ
أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ
أَمْرُهُ فُرُطًا

Vasbır nefseke meallezîne yed'ûne rabbehum bi'l-gadâti ve'l-aşıyyi yurîdûne vec-hehû ve lâ ta'du aynâke anhum, turîdu ziy-nete'l-hayâti'd-dünyâ ve lâ tuti' men agfelnâ kalbehû an zikrinâ ve'ttebea hevâhu ve kâne emruhû furutâ.

Âyet-i kerîmesinde bir grup âşık-ı sâdıklardan bahsediliyor ki bunlar Allahu Teâlâ hazretlerinin veçhini, zâtını istiyorlar. Vecih,

cephe demek, yüz demek. Ama bu zikrû'l-cüz irâdetü'l- kül derler. Cüzü isteyip bütününü murad etmek. Bir edebî sanattır. Vecih, yüz demek ama kişi, zât demek oluyor. Yürîdûne vechehû Allah'ın vechini istiyorlar. Yani Allah'ın yüzünü. Burada Allah'ın yüzünü istiyorlar. Allah'ın yüzünü görmek istiyorlar mânasına da olabilir. Gerçek mânasıyla vecih yani perdeler kalksa da 70 bin zulmetten 70 bin nurdan perde kalksa da;

Âşikâre görseler Rabbü'l-İzzet'i

diye vechini görmek istiyor olabilirler. Vecihten murad zât da olabilir.

وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Ve yebkâ vechü rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm.

Burada zâtı mânasına geliyor. “Allah'ın vechi kalır.” mânası yakışmıyor, “sadece yüzü kalır” mânası “bâkî kalır” yakışmıyor. Zâtı kalır. Her şey fânîdir Allah'ın;

فَإِنِ عَلَيْهَا مِنْ كُلِّ

Küllü men aleyhâ fân. “Yeryüzündeki her şey fânîdir.”

Ve yabkâ vechü rabbike. “Rabbinin zâtı kalır.”

Demek ki vecih zât mânasına da geliyor. Allah'ın zâtını, bizzat Allah'ı isteyen bir zümre var mübarek ashâb-ı kiramdan; dünyayla irtibatları yok. Başka şey de düşünmüyorlar. Allah'ın zâtı, sevgisine müstağrak olmuşlar. Allah'ı zikrediyorlar. Allah'ı istiyorlar. Allah'ın vechini istiyorlar. Ya yüzünü görmek istiyorlar ya zâtına ermek istiyorlar. “İşte onlarla beraber ol.” diye onlara iltifat ve Resûlullah Efendimiz'in öteki taifeye yüz vermemesi ihtarı.

Öteki taife kim?

Öteki taife ekâbir takım. demişler ki.

“Yâ Resûlallah! Bu şahısların meclisinden ayrı bize bir meclis tanzim et. Bir toplantı da bizimle yap. Seçkin eşraf gelsin, âyân gelsin, ileri gelen insanlar gelsin. Onlarla bir yüksek tabakadan toplantı yapalım.”

Çünkü mübareklerin giyimleri kuşamları normal değilmiş. Elbise nerden bulacaklar, kumaş nerden bulacaklar? Yemenden mi getirecekler? Bizanstan mı getirecekler? Mısırdan mı pamuk dokuma getirecekler? Çok pahalı o zaman için.

Kestikleri kurbanların derilerinden kendilerine elbise yaparlarmış. Deri giyinirlermiş. İptidaî bir şekilde yani. Mağara adamları gibi

lâ teşbih velâ temsil. Yağmur yağdığı zaman bu postlar ıslanınca koyun koyun kokar. Yani temiz de olsa; post temizdir ama özel bir kokusu vardır derinin. Bir özel kokusu vardır. Onun için mescitte ağıl kokusu gibi koku olmuş. Mescid-i Nebevî’de. Böyle giyinen insanlar; yağmur yağdı, kar yağdı Efendimiz’in Mescid-i Saadeti’ne geldiler. Ötekiler de bu kokudan rahatsız oluyormuş. Ekâbir takımı. Diyorlar ki;

“Yâ Resûlallah! Bize özel meclis yap. Bizim konaklarımıza gel, buyur; izzet, ikram, şilteler, koltuklar, meyveler, hurmalar...”

Yani “bu aşağı tabakadan ayrı bir şeyimiz olsun” istemişler. Tabi onlar ehl-i dünyâ ve insanların içindeki güzelliği görememiş. Postunun ağıl kokusundan rahatsız oluyor. O posta bürünmüş insanların mânevî güzelliğini görememiş, sevememiş kimseler. Onun için âyet-i kerîmede buyruluyor ki.

Vasbır nefseke mea’llezîne yed’ûne rabbehum bi’l-gadâti ve’l-aşiyyi yurîdûne vec-hehû. “Bu Allah’ın vechini isteyen, sabah akşam Rablerine dua eden, niyaz halinde olan kimselerle beraber kendin bizzat onlarla beraber ol, onların yanında yer al.”

Efendimiz de onlardandı yani Efendimiz onları severdi. Onlarla düşer kalkardı. Fakirleri, miskinleri sevmeyi tavsiye ederdi hadîs-i şerîflerinde. Kendisi de onlara;

“Beni bir deve paçası yemeye davet etse bir fukarâcık ona bile gelirim.” buyuruyor.

O zaman bulunmayan bir şey değil yani.

Deve kesilmiş; etini zenginler yiyor, paçasını kaldırıp atıyorlar. Fukaracık da o paçayı yani devenin bacağını alır, kazana koyar, kaynatır kaynatır, bir su olur. Ekmek bulursa içine onu doğrayacak, kaşıklayacak. İşte bir paça yemeği. O zaman için basit bir şey. Altına odunu çattı mı o sabahtan akşama kaynaya kaynaya yenilecek bir su meydana gelir. Efendimiz; “Böyle bir şeye çağrılısam bile gelirim.” diyor. “En basit bir yemeğe bile çağrılısam gelirim.” demek istiyor.

Efendimiz’e; “İşte böyle onlarla beraber ol, onların yanından ayrılma!” diye Allah tarafından bildiriliyor.

زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

*Zînete'l-hayâti'd-dünyâ.*¹⁷ “Dünya hayatının ziynetini, zevkini, süsünü isteyen ona düşkün olan insanların yanına gitme!” Efendimiz herkesi; kabile reislerini, zenginleri, eşrâfı, âyânı mü'min edip İslâm'a çekmeye çalışıyordu. Ama Allah emrediyor ki; “Onların yanına gitme, bunlarla ol!” Allah'ın “bunlarla ol” diye methettiği insanlar muhakkak ki yüksek insanlar.

Vasıfları nasıl?

يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

Yed'ûne rabbehüm bi'l-gadâti ve'l-aşiyyi.

“Sabah akşam Rablerine niyaz halindedeler.”

Amaçları ne?

يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

*Yürîdûne vecchêhû.*¹⁸ “Allah'ın vechini istiyorlar.”¹⁹

¹⁷ 18/Kehf, 28, 46.

¹⁸ 18/Kehf, 28,

¹⁹ 6/En'âm, 52.

Göster cemâlin şem'ini yansın oda pervâneler.

i. Göster Cemalin Şem'ini

*Devlet değil mi uşşâka mâşûka karşı yâneler.*²⁰

Bu bir ilâhidir.

Şemsî-i Sivâsî'nindir.

Şemseddîn-i Sivâsî, Halvetî meşayihinden çok büyük bir zâttır. Esmer olduğundan “Kara Şemsi” diye de tanınmış bir zât-ı muhteremdir. Galiba onun ilâhisi. “Şemsî” mahlası onun olsa gerek.

Bu Halvetîler, aşk ile cûşa gelmiş bir tarîkatin mensuplarıdır. Çok meşhur, çok kıymetli, çok âşık Halvetîler vardır.

“Göster cemalini şem'ini, yansın oda peymâneler.” “Mutasavvıflar bir şeyi anlatmak için çevrelerindeki hayattan örnekler verirlerdi.” dedik. Ehl-i dünyâ içkiden zevk alırken bunlar da mâneviyattan zevk aldıklarını sembolik olarak bildiriyorlar. O da bir semboldür. “Göster cemâlin şem'ini yansın oda

²⁰ Bk. Hüseyin Şemsi Güneren, *Tasavvuf Mûsikisinde Sivâsî İlâhileri*, s. 32.

pervâneler.” Cemal, “güzellik” veya “yüz demek. Güzellik umumiyetle yüzde görüldüğü için “o adamın yüzü çok güzeldir; o kadının yüzü çok güzeldir, gözleri şahanedir.” deniliyor.

“Cemalin şem’ini göster.”

Şem ne demek?

Şems olursa güneş, ayın’lı olarak şem’ olursa “şamdan, mum” demek. Eskiden aydınlanmak için elektrik yoktu. Elektrik idareleri yoktu, barajlar yoktu, teller yoktu. O zaman şem’ vardı. Kurbanlar kesildi mi, hayvanlar kesildi mi yağları biriktirilirdi, yağlardan mum yapılırdı, ortasına fitil konurdu, bu fitille bu mum yanar, insanlar aydınlanırdı. Veyahut da camiler gibi lüks yerlerde lüks bir yakıt olarak kandillere zeytinyağı konurdu. O daha iyi, daha güzel bir aydınlatmaydı; öyle yanardı. Ama mum, harcıâlem herkesin evinde olabilen bir şey. Çünkü nasıl olsa herkes kurban kesiyor, bir şeyler var. Ondan sonra o kurbanın yağlarını atmazlar, biriktirirler. Bir paçavrayı şöyle kıvırırsın, içine koyarsın, etrafını yağla tutturdun mu bu tarafını yaktığın zaman o paçavra, ateşin erittiği şeyi emer, yağı mum olur. Şem’.

Muşamba ne demek?

Aslında muşamba “muşamma” demek. “Şemlenmiş, mumlanmış” demek. “Su geçirmez olsun.” diye kumaşı mumluyorlardı. Muşamma bizde “muşamba” olmuş.

Göster cemâlin şem'ini, yansın oda pervâneler

“Yâ Rabbi! Sen cemâlinin şamdanını, mumunu, ışığını göster de pervaneler ateşe yansınlar.”

Devlet değil mi uşşâka; “Âşıklara saadet değil mi ki mâşuka karşı yanalar.” “Mâşukun karşısına geçip yansalar, bu âşık için bir saadet değil mi?” diye başlıyor. Burada hayattan alınmış bir olayın sembolik olarak anlatılması var. Evde, konakta, bağda, bahçede, gecede şem'i, mumu yaktığın zaman bu ışığa kelebekler gelir. Biz “kelebek” diyoruz o zaman onlar “pervane” diyorlardı. Biz şimdi pervaneyi “uçacağın dönen kısmı” mânasına kullanıyoruz ama eskiden “pervane” kelebektir. Şimdi de bir cins kelebeğe “pervane” deniliyor.

Kelebek gecenin karanlığında pır pır pır ışığa gelir. Gözü ışığı görür, ışığa gelir. Gelir ama o zamanın ışığının etrafında bir fanus, bir cam, bir muhafaza, bir fener yoksa o zaman

aleve değer, alevin içine girer çünkü onun tehlike olduğunu bilmez. O ışığı görüyor, o ışığa doğru geliyor. Ama muhafazasız olan ateşe, aleve geldiği zaman pervane yanar. Yanınca mumun dibine düşer.

Şimdi de sokak lambalarına bakarsanız, içi zamanla kelebek dolar. Çünkü onlar aralıklardan lambanın içine giriyorlar, yanıyorlar; doluyor. Ya ölür ya da yanar aşağı düşer. İşte bu olay bir sembol olarak kullanılmış. Pervane şem'i seviyor, ona âşık. Koşarak ona geliyor. Âşık, kendisini mâşukuna feda ediyor. Kurban oluyor, yere düşüyor, yanıyor; böyle sembolize etmişler. Ve bu olayı; seven insanın canını bile vermesi olayı olarak değerlendirmişler. Ama aslında olay öyle değil, biz biliyoruz. Buna edebiyatta, "hüsn-ü ta'lil sanatı" derler. "Bir olayı güzel bir sebeple yorumlamak." Tabi bunun neden olduğunu onlar da biliyorlar, cahil değiller.

Kelebek onun yanıcı bir şey olduğunu bilse semtine uğramaz. Çünkü yakalamak istediğin zaman senden kaçıyor, canını kurtarmak istiyor. Yani onun öyle olduğunu biliyorlar ama hüsn-ü ta'lil sanatıyla şem' "mâşuk, sevgili" pervane; "âşık, seven" olarak alınıyor; âşık

mâşukuna kavuşmayı istiyor, özlüyor, can atıyor, gidiyor kendini feda ediyor, ölüyor. İşte âşıkın yanması ve bu olay birbirine benzetiliyor ve edebiyatta çok kullanılıyor. Sembolik bir şey. Onun için “Göster cemâlin şem’ini, yansın oda pervaneler.” diyor. “Yâ Rabbi! Sen cemâlinin mumunu aç, göster. Perdeleri kaldır da pervaneler koşsun oraya gelsin ve yansın.” “Devlet değil mi uşşâka?” “Bu, feci bir son mudur, kötü bir şey midir?” Hayır! “Saadet değil mi, devlet değil mi uşşâka/âşıklara ki mâşuka karşı yanalar. Mâşuka kavuşup da onun karşısında yanmak onlar için bir saadet değil mi? Bırak yansınlar. Müsaade et yansınlar. Perdeleri aç, nikâbı kaldır, peçeyi kaldır da görsünler, yansınlar.” demiş oluyor.

j. Mevlana "Ney" i Sembolize Ediyor?

Böyle bir sembol Mesnevî’de de vardır. Mevlânâ eserine nasıl başlıyor?

Bişnev ez ney çün hikâyet mî kuned

*Ez cüdâyîhâ şikâyet mî kuned.*²¹

Dinle neyden kim hikayet ediyor.

Ayrılıklardan şikayet ediyor.

Orada da bir ney sembolü var.

²¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 1.

Ney nedir?

Kamıştır, sazdır. Sazlık diyoruz ya bataklık yerde saz oluyor. Kamıştır, o kamışı alırlar irileştiği zaman alırlar, keserler dibinden kamışı kuruturlar. Kuruttuktan sonra ortasını delerler, özünü çıkartırlar boğum boğumdur. Ortasını çıkardıktan sonra ağzına bir şekil verirler bir biçim verirler. Sonra delik delerler bazı yerlerine. O belirli mesafelerde havanın içinde dalgalanmasıyla çeşitli notalar çıkar ve ney dediğimiz saz aleti böyle yapılıyor. Mevlânâ'nın zamanında yani bizim kavalın gelişmiş şekli ney. Kaval da bir çeşit neydir. Çalgı yapılmayan kamış da neydir. Hatta şeker kamışına İranlılar *ney şeker* der. Ne demek? Ney-i şeker. Şeker kamışı demek. Kamış demek; doğrudan doğruya ney.

“Dinle neyden ki kendi halini mâcerâsını sana hikâyeye ediyor. Ayrılıklardan şikâyet ediyor.” Yani demek ki ney bize güya ayrılıklardan şikâyet ediyormuş.

Kez neyistan tâ merâ be-borîde end

*Der nefîrem merd ü zen nâlîde end.*²²

²² Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 1.

“Beni sazlıktan koparttıkları, ana yur-
dumdan vatan-ı aslîmden ayırdıkları zaman-
dan beri ben böyle şikâyet ediyorum, feryat
ediyorum. Şikâyetimden feryadımdan herkes
üzülüyor.” İnsanlar neyi dinlerken duygulanı-
yor, ağlıyor. Ney sembolik olarak sanki vatan-
ı aslîsinden ayrılmış da oradakilere şikâyet
ediyor. “İşte beni yurdumdan ayırdılar; anam-
dan babamdan, vatanımdan ayrı kaldım.” diye
hikâye ediyor. O acıklı acıklı söylüyor; dinle-
yenler de ağlıyorlar, üzüyorlar. Böyle sem-
bolize ediyor. “Ey insanoğlu! Senin de bir va-
tan-ı aslîn var.” demek istiyor, buraya bağı-
yor. Asıl vatan neresi? “Milk-i bekâ” Bizim kop-
tuğumuz yer neresi? “Milk-i beka” Kavuşacağı-
mız yer de orası. Milk-i bekâ’dan gelmişiz.

“Sazlıktan koparılmış olan bu ney bu ka-
dar yanık yanık çalıyor, bu kadar şikâyet edi-
yor, vatan-ı aslîsini bu kadar özliyor da senin
içinde vatan-ı aslîne karşı bir özlem yok mu,
bir aşk yok mu? Sen ne biçim insansın? Sen as-
lına kavuşmak istemez misin? Sadece bir ka-
mışken ney bile istiyor. Ey insanoğlu! Sen bu
kavuşmayı niye istemiyorsun? Sen de özünü
ara, aslını ara, aslına kavuşmayı iste! Aslını
bulmaya çalış! Allah’ı ara, Allah’ı bul!” demek

istiyor. Sembol olarak kamışı ele alıyor, kamışa söylettiriyor.

Şahane mısralar var, çok güzel mısralar var.

Âteşest îñ bang nây u nîst bâd

*Her ki îñ âteş nedâred nîst bâd.*²³

Çok şahane bir beyittir. “Bu neyin sesi ateştir; yel değildir, üfürük değildir. Ateştir. Kimde bu ateş yoksa yok olsun.” “Sende yoksa sen de yok ol, yazıklar olsun sana!”

“İnsanoğlu Yaradan’ını aramazsa, Yaradan’ını bilmezse, mün’im-i hakîkîsini bulamazsa; “Kendisine bu nimetleri, bu sıhhati kim veriyor, bu varlık bu nimetler nereden, bu hayatı kim devam ettiriyor, bunu merak etmezse yok olsun.” diyor.

Bu kâinatı kim yaratmış, bu karı kim yağdırıyor, bu denizi kim böyle icat etmiş?

Suyu var eden, suya bu özellikleri veren Allah. Bize bu akıl, görme nimetini veren Allah. Biliyoruz ki bir hücreden ilhak edilmiş; bir hücreden bir insanoğlu olarak meydana gelmişiz. Doktorlar bu işi biliyor. Herkes biliyor da doktorlar daha âlâsını biliyor. Bir hücreden bu

²³ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, 1.

kadar mükemmel bir varlık meydana geliyor, konuşuyor. Nihayet bir hücreden oluşmuş olan et; konuşuyor, görüyor, düşünüyor, hafızası var. Kendisini devam ettirecek çareler arıyor; nesil veriyor, oğul veriyor, bal veriyor.

İnsan bunları merak etmez mi? Bu varlık nereden geldi? Kendini sen mi yarattın?

Yok, hayır! Ben küçücük bir bebektim; dünyaya geldiğim zaman hiçbir şeyden habermiyordum. Hatta beş on yaşıma gelinceye kadar da bir haberim yoktu. Hatta bazı kimseler yetişkin oldukları halde şimdi bile bir şeyden haberleri yok. Kendini yaratmak ne kelime! Bir tek şeye gücüm yetmiyor. Şu yaprağın bir klorofil hücresinin yaptığı şeyi yirminci yüzyılın teknolojisi yapamıyor. Yapsa bitecek artık, bütün işlerimiz tamam olacak. Klorofil hücresi ne yapıyor? Kökten gelen su ve suyun içindeki maddeler de güneş enerjisinden aldığı gücü kompozite ederek bitkinin yaprağını, odununu, meyvesini, şekerini yapıyor; klorofil hücresi yapıyor. Bir hücre bu işi laboratuvar gibi yapıyor. Biz bunu yapmayı bilsek şeker fabrikasına ne lüzum var? Toplu iğne başı kadar bir şey de bu hücre de bu şekeri yapmayı beceriyor. O zaman koca şeker fabrikasına ne lüzum var? Bu

kereste ticaretine ne lüzum var? Bu orman işletmesine ne lüzum var? Bu hücrenin yaptığını biz de yaparız. İşte güneş, işte su. “İşte leğen, işte ibrik, işte peşkir iptedir. Buyur abdest al, namaz kıl” dediği gibi. Yap bakalım şekerini, yap bakalım odununu, yap bakalım gerekli malzemeyi. Yapamıyor. Yapamıyoruz. Mevcudu bile koruyamıyoruz. O kadar aciziz.

Peki kim yapıyor, devamlı kim yapmakta? Her an bir oluş içinde bu iş nasıl devam ediyor? Devamlı bir hareket, şuurlu bir hareket ve planlı bir hareket. Biliyoruz ki planlı. Ve benim bir hücre halinde olduğum zamandan ilerisinin de planlı olduğu belli. Bunu genlerle biliyoruz değil mi? Genlerde plan var. Kâinatta da öyle, ağaçta da öyle. Her şeyde plan var.

“Peki bunları kim yapıyor? Bu perdenin arkasındaki kimdir? Bu hediyeleri bize gönderen kimdir? Bizi seven, bize ikram eden kimdir?”

“Ne bileyim ben?”

“Merak etmiyor musun?”

“Etmiyorum.”

“Hay Allah kahretsin seni! Sende bu kamış kadar bir kabiliyet yok mu? Kamışın merakı, arzusu, isteği kadar bir ateş yok mu içinde?”

“Yok.”

“Yok ol o zaman be!” diyor.

Mevlânâ'nın jesti bu; neyi sembol olarak alıyor ve o sembolden insana geçiyor.

“Ey insanoğlu! Kamış bile aslını arıyor, sen de aslını ara ve kendi aslını bul, Rabbini bul!” diyor. Tabii insanın bu işleri kılavuzsuz bula-mayacağını biliyor. Eserinin bir başka yerinde de;

“Seni Rabbine ulaştıracak bir mürşid-i kâmilin eteğini tut.” diyor. Başka çere yok.

Bizim Osman Çataklı Teknik Üniversite'de asistan veya mühendismiş. *Mesnevî*'yi okuyor-larmış. *Mesnevî*'nin böyle bir yerinde “bir mürşid-i kâmil bul, eteğine yapış” diye nasi-hatı görünce, “Acaba bu devirde de var mı-dır?” diye düşünmüşler. O zaman tek parti devri, diktatörlük ve baskı var. Gazetelerde dinî tefrikaları bile kaldırtıyorlar. Camiler ka-patılmış, medreseler yıkılmış, Kur'ân-ı Kerîm toplattırılıyor, yakılıyor, eski yazı yasak... O devirlerde aramışlar, sonra dergâhımızı bul-muşlar. Hocalarımıza intisap etmişler. Allah bizi de yolunda eylesin. Kendisini bilenlerden, bulanlardan eylesin.

Allah hepinizden razı olsun. Dünya ve ahiretin bildiğimiz bilmediğimiz her türlü hayırlarına erdirsin. Dünya ve ahiretin her türlü şerlerinden korusun.

Bi-hürmeti esrâr-ı sûreti'l-Fâtiha.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN
29 Recep 1412 / 02.02.1992
Gemlik/ Bursa

[Bütün AİLE EĞİTİM KAMPİ KONUŞMALAR'ına PDF olarak ulaşmak için tıklayınız](#)

